

Взаємозв'язок та відмінності єдиного грошового обороту країни від її грошової маси

Грошовий оборот як рух грошей є одним із основних факторів монетарної політики, її рушійною силою, яка спрямовує свої зусилля на створення найбільш сприятливих умов для ефективної організації грошового обороту й підтримки сталості сучасних кредитних грошей. (Достатньо згадати, що грошовий оборот дійсних грошей і банкнот, розмінних на метал, за К. Марксом, не мав потреби в монетарній політиці і, відповідно, у грошово-кредитному регулюванні, бо грошовий оборот здійснювався автоматично і зайві обігу гроші йшли з нього в скарби не знецінюючись. І навпаки, якщо обігу потрібні були додаткові суми грошей, то вони автоматично притікали до нього зі скарбів в тій же вартості).

Актуальність дослідження грошового обороту країни зумовлена тим, що він забезпечує безперервність процесу суспільного відтворення, який, у свою чергу, є запорукою економічного і соціального розвитку країни. Дослідження теоретико-методологічної сутності єдиного грошового обороту, його функцій і впливу на економіку є одним з важливих завдань, яке передбачає і дослідження відмінностей грошового обороту від грошової маси країни, хоча в сучасній спеціальній літературі найбільша увага приділяється грошовій масі, яку не можна ототожнювати з грошовим оборотом країни.

На думку автора, важливим моментом у розумінні сутності єдиного грошового обороту країни є той факт, що грошова маса (у готівковій і безготівковій формах), яка перебуває в єдиному процесі руху, має лише умовну, а в більшості випадків уявну вартість, тобто практично не має власної вартості. Це означає, що назустріч потокам товарної маси, яка володіє реальною вартістю, рухаються потоки номінальної грошової маси, які мають лише умовну, або уявну вартість, тобто потоки, які *нееквівалентні вартості товарної маси*, у зв'язку з чим товарообмін за вартістю відбувається *умовно-еквівалентний*, що сьогодні не враховується ані науковцями, ані грошово-кредитною владою. Але тому, що потоки товарної і грошової маси, які рухаються назустріч один одному, повинні бути збалансовані, то зрозуміло, що баланс між реальною вартістю товарної маси

і номінальною вартістю грошової маси досягається стихійно за допомогою *цінового механізму*. Недооблік цього механізму, який збалансовує суму цін товарної маси з номінальною сумою грошової маси може призвести до серйозних помилок в оцінці економічного стану країни, тому що при зростанні обсягу ВВП у фактичних, тобто номінальних цінах, у дійсності може відбуватися його реальне скорочення (бо реальний ВВП враховується у порівняльних цінах), яке приховується ростом номінального ВВП.

Заслуговує на увагу, що кількість грошей, яка знаходиться протягом року в єдиному грошовому обороті країни суттєво відрізняється від грошової маси, яка розрахована за статистичними даними на кінець цього ж року. Це зумовлено тим, що остання характеризує собою перемінну *запасу*, і тому розраховується як запас грошової маси в країні на конкретну дату. Щодо грошової маси, яка знаходиться в процесі руху в єдиному грошовому обороті країни протягом року, то ця маса характеризує собою перемінну *поток*, і тому розраховується за конкретний період як потік грошей у вигляді різниці між запасами грошової маси на кінець і початок року.

Відмінності між грошовою масою і грошовим оборотом мають особливо вагомое значення, бо нечітке розуміння відмінностей запасів грошей та їх потоків веде на практиці до серйозних помилок у розрахунках і відповідних висновках. Разом з тим, ця особлива риса грошового обороту (його кількісна відмінність від грошової маси) не знайшла сьогодні свого висвітлення в літературі країн СНД. І хоча багато авторів [1, с. 55; 2, с. 60; 3, с. 20 та ін.] розуміють, що грошовий оборот – це безперервний рух грошей, який, однак, не можна трактувати як сукупність усіх грошових платежів у народному господарстві [4, с. 20;], бо в цьому разі фіксується «...лише кількісний бік грошового обороту, його *результативний аспект*» [1, с. 55, курсив мій. - Л. Р.], з чим не можна погодитись. Останнє зумовлено тим, що в такому визначенні сутності грошового обороту не визначено найголовніше - необхідність його кількісного виміру лише як *обороту за період*, бо коли грошовий оборот визначається як *сукупність* усіх грошових платежів у народному господарстві, то визначається саме грошова маса на конкретну дату, яка ніяким чином не визначає *кількісного боку грошового*

обороту як потоку грошей у процесі їх руху за період часу. Доречно, що такий підхід до сутності грошового обороту дало право деяким економістам [1, с. 58] розглядати грошовий оборот країни саме як сукупний, який охоплює сукупність готівкового й безготівкового грошових оборотів. Однак, на наш погляд, використання терміна «сукупний» грошовий оборот країни не розкриває існуючого взаємозв'язку готівкових і безготівкових грошей у ньому за таких причин. Перш за все, варто відмітити, що, у так званому «сукупному» грошовому обороті країни знаходяться гроші (готівкові і безготівкові), які мають єдину природу і єдину сутність (тобто це сучасні гроші, які є кредитними нетоварними грошима [8, с. 41-42] практично, без власної вартості) і які, до того ж, об'єднують єдність їх руху - безперервний перехід готівкової форми в безготівкову і навпаки. За таких умов кількісна характеристика складових єдиного грошового обороту країни (готівкового і безготівкового оборотів) безперервно змінюється, бо зменшення обсягу готівкового грошового обороту країни свідчить про збільшення безготівкового грошового обороту і навпаки, хоча (і це варто особливо підкреслити) загальний обсяг грошового обороту при цьому не змінюється.

Таким чином, сутність грошового обороту країни характеризується єдністю природи та сутності грошей, які в ньому знаходяться, і єдністю їх руху. Саме єдність природи і руху готівкових і безготівкових грошей дозволила автору вважати, що більш правильно розглядати грошовий оборот країни як *єдиний*, а не сукупний грошовий оборот.

Сьогодні в економічній літературі не існує єдиного погляду на сутність грошового обороту країни та його функції і він по-різному характеризується вітчизняними економістами. Одні автори [5, с. 10] розглядають грошовий оборот як сукупність платіжних коштів в економіці країни. Такий підхід характеризує грошовий оборот скоріше як грошову масу, її запас (вимірювати який можна на конкретну дату залежно від вибору широти грошової маси), а не потік (процес руху), коштів за певний період. Зрозуміло, що така характеристика грошового обороту країни розглядає його у вигляді застиглої маси і не відображує власне *обороту*, тобто *руху* цієї маси платіжних коштів, у зв'язку із чим не розкривається саме його сутність. Інші автори [1, с. 55-57] розглядають грошовий оборот як

засіб забезпечення процесу розширеного суспільного відтворення. При такому підході до розкриття сутності грошового обороту останній характеризується досить вузько – тільки-но як одна з притаманних грошовому обороту глибинних властивостей його сутності. Інші ж глибинні властивості сутності грошового обороту залишаються за межами даного визначення.

Таким чином, автор, враховуючи розглянуті погляди науковців, дозволив собі дати дещо інше визначення сутності грошового обороту, за яким грошовий оборот країни як економічна категорія (яка відображує об'єктивний характер єдиного руху готівкових та безготівкових грошей і економічні відносини у процесі суспільного відтворення) варто розглядати як *безперервний і єдиний процес руху форм грошей у їх взаємозв'язку і взаємозалежності між суб'єктами економічних відносин у процесі розширеного відтворення*. Як економічна категорія єдиний грошовий оборот безперервно й об'єктивно функціонує як у банках, так і поза банками, виконуючи функції, які притаманні кожному виду з його грошових оборотів, тобто готівковому, безготівковому та платіжному [6, с. 302; 7, с. 292].

Зрозуміло, що єдиний грошовий оборот країни не можна ототожнювати з грошовою масою, бо він якісно і кількісно відрізняється від неї, що видно з даних табл. 1.

Таблиця 1

**Грошова маса і єдиний грошовий оборот України (за формами грошей)
у 2001-2011 рр. (станом на початок року)**

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Грошова маса (МЗ), млрд. грн., в т.ч.:	32,2	45,8	64,9	95,0	125,8	194,1	261,1	396,2	515,7	487,3	597,9
готівкова (М0)	12,8	19,5	26,5	33,1	42,3	60,2	75,0	111,1	154,8	157,0	200,1
безготівкова (МЗ-М0)	19,4	26,3	38,4	61,9	83,5	133,9	186,1	287,1	360,9	330,3	397,8
Те ж саме у %, з них:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
готівкова (М0)	39,7	42,6	40,8	34,8	33,6	31,0	28,7	28,0	30,1	32,2	33,5
безготівкова (МЗ-М0)	60,3	57,4	59,2	65,2	66,4	69,0	71,3	72,0	69,9	67,8	66,5
Єдиний грошовий оборот (% до МЗ)	31,3	29,7	29,4	31,7	24,5	40,6	25,7	34,1	23,2	18,7	18,5
Єдиний грошовий оборот, млрд. грн.:	10,1	13,6	19,1	30,1	30,8	78,3	67,0	135,1	119,5	91,1	110,6
Готівковий	3,2	6,7	7,0	6,9	9,2	17,9	14,8	36,1	43,8	46,0	43,1
Безготівковий	6,9	6,9	12,1	23,2	21,6	60,4	52,2	99,0	75,7	45,1	67,5
Те ж саме у %, з них:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Готівковий	31,7	49,2	36,6	22,9	29,9	22,9	22,1	26,7	36,6	50,5	39,0
Безготівковий	68,3	50,8	63,4	77,1	70,1	77,1	77,9	73,3	63,4	49,5	61,0

Як видно з даних табл. 1, обсяги грошової маси в рази перевищують обсяги єдиного грошового обороту, хоча обидва за досліджуваний період мають тенденцію до збільшення. Разом з тим, обсяг єдиного грошового обороту відносно обсягу грошової маси має тенденцію до зменшення, у чому, на погляд автора, знаходить свій прояв (особливо в кризові 2008-2009 роки) зменшення ділової активності господарюючих суб'єктів, що підтверджується також і суттєвим зменшенням обсягів реального і номінального ВВП у 2009 році і зменшенням грошової маси і грошового обороту у 2009 році.

Література:

1. Гроші та кредит / за ред. Савлука М. І. – К.: КНЕУ, 2006. - 742 с.
2. Деньги, кредит, банки / под ред. Лаврушина О. И. - М.: Финансы и статистика, 1998. – 448 с.
3. Крючкова І. І. Фундаментальні чинники зміцнення реального ефективного обмінного курсу гривні // Вісник НБУ. – 2005. - № 1. – С. 16-25.
4. Лагутін В. Д. Гроші та грошовий обіг - К.: Тов. Знання, 1998. – 169 с.
5. Райзберг Б. А. и др. – Современный экономический словарь. - М.: ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
6. Рябініна Л. М. Безготівковий та платіжний обороти країни та їх роль в розвитку її економіці // Вісник соціально-економічних досліджень, Зб. наукових праць ОДЕУ. - 2010. - № 40. - С. 286-292.
7. Рябініна Л. М., Русева О. П. Готівковий оборот та його роль в економіці України // Вісник соціально-економічних досліджень, Зб. наукових праць ОДЕУ. - 2010. - № 39. - С. 294-302.
8. Рябинина Л. Н. Сущностные особенности современных денег и их функций // Экономика Украины. – 2011. - № 6. - С. 40-49.